

Мұхаббат ТҰЛАХҰЖАЕВА,
санъатшунослик фанлари
доктори, профессор.

Мукаррамахоним Турғунбоева
эришган шон-шұхрат, олий унвонлару
нуғузли мукофотлар жуда күп. Аммо,
буларнинг ҳеч бири бу санъаткорнинг
ҳәёти ва фаолияти бир текисда, осой-
ишта кечган деган маънони англатмай-
ди. Чунки, бу ижодий йўл ўтган XX
асрнинг энг мураккаб ва зиддиятли
йилларига тўғри келади.

Шу маънода, бу ўзига хос “тар-
жимаи ҳол”ни бир неча босқичларга
бўлиш мумкин. XX асрнинг йигир-
манчи йиллари — бошлиғич давр,
ўттизинчи йиллар — истеъоддининг
шаклланиши, қирқинчи-эллигинчи йил-
лар ижодкор шахсиятининг етилиши,
олтмишинчи-етмишинчи йиллар етук-
лик ва буюк балетмейстер ҳамда хоре-
ограф сифатида танилиш даври.

Бу — бир қараганда, оддий-
гина тафсилотлардек туюлиши
мумкин. Аслида эса бундай эмас.
Ўтган ўша оғир ва мураккаб йил-
ларнинг машаққатлари замири-
да, кучли иродада, ёниб ва жўшиб
яшаш, ўқишиб-урганиш, йўлдаги
тўсикларни мардана енгиб ўтиш
ва албатта келажакка ишонч бор
эди. “Таржимаи ҳол”да келтирилиши-
ча, Мукаррама Турғунбоева оддий бир
ўзбек кизи сифатида аввалига Фарғона
педагогика билим юртига ўқишига кира-
ди, ҳаётда ўз ўрнини топишга интила-
ди. Бу — туриш-турмушда озми-кўпми
янгиланишлар даври эди ва бу нарса
унинг тақдирига ҳам таъсир кўрсатмай
колмади.

Айтишларича, Мукаррамахоним
башоратнома бўйича “Савр” буржи-
да туғилган экан. Маълумки, бу бурж
остида туғилган аёллар ўзига хос жо-
зибага эга, одамларда яхши таассу-
рот қолдирадиган, кўнгли очиқ, шўх-
шаддод кишилар бўлишаркан. Не
ажабки, анашу Шарқ “толенома”сидаги
фазилатлар бу аёлда мужассам эди.

Истаймизми-йўқми, инсон ҳәёти
кутилган-кутилмаган ҳодисотларга
тूла ва улар албатта, ўша инсоннинг
тақдирида бекиёс рол ўйнайди. Мукар-

рамахонимда ҳам шундай бўлди. Тақдирнинг ана шундай қонунияти сабаб, эндигина 16 ёшга тўлган Мукаррама ҳам машҳур ҳофиз Муҳиддин Кори-Ёкубов тавсиясига кўра, Самарқанд мусиқали театрига труппа бошлигининг ёрдамчиси бўлиб ишга келиб қолди. Турган гап, бунга энг аввало бу қизчанинг санъатга ошуфталиги, ёқимтой овози ва рақсга мойиллиги сабаб бўлди. Орадан икки йил ўтмай у Тошкентта қайти ва машҳур раккоса Тамарахоним ҳамда созанда Уста Олим Комилловлар билан танишди ва бу учрашув унинг шу кунгача бўлган бутун ҳаётини яхши маънода “ағдартўнтар” килиб ташлади.

Шундай қилиб, унинг ҳаётида янги саҳифа очилди. Унинг қалбida ҳалқ ижодига асосланган янгидан-янги рақслар яратиш ҳаваси уйғонди.

Ўшанда у эндигина 20 ёшлар атрофида эди. Машҳур “Пахта” рақсини яратди. Эндиликда ўзбек хореография хазинасидан муносиб ўрин олган “Гулсара” мусиқали драмасига рақслар саҳналаштириди. 1937 йилга келиб эса, у ўз услуби ва ижросига эга раккоса, педагог сифатида танилди.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида “Маликаи Турандот” спектаклини саҳналаштирган Евгений Вахтанговни кўп эслашади. Мукаррама Турғунбоеванинг ўша укубатли йилларда саҳнага олиб чиқкан, асрларга татигулик “Танновар” рақси ҳам оловли 1943 йилари яратилган эди.

Бу афсонавий рақс ҳақида узок сўз юритиши мумкин. Қизиқ, Мукаррамахонимни бу рақсга унданаган нарса нима эди? Унинг саҳнадаги гўзал ижроси, нозик хатти-ҳаракатлари, пластикаси, услуби замирида нималар яшириниб ётарди? Айтиш қийин. Энг мухими, у ўша оғир йилларда “дунёни гўзаллик кутқариши”ни яна бир бор кашф этганди, дейиш мумкин холос. Бундан ҳам дикқатга сазовор томони, бу рақсни ҳеч ким ҳеч қачон Мукаррама Турғунбоевачалик маҳорат билан ижро эта олган эмас! Ҳамма гап шунда эди.

Орадан йиллар ўтиб, унинг ана шу раккосалик ва педагогик маҳорати “Баҳор” ансамблининг дунёга келишида яна бир бор намоён бўлди. Бу ёш ва навқирон рақс ансамблнинг Москвада Жаҳон ёшлари фестивалидаги иштироки, Лейпциг Халқаро фестивалида олтин медалга сазовор бўлиши, шундан кейинги унинг дунё мамлакатлари бўйлаб гастролсафарлари Мукаррама Турғунбоеванинг ҳам, ансамблнинг ҳам шуҳратини жаҳонга танитди.

“Баҳор” рақсга тушганда, юракларга баҳор шабадаси ёпирилиб киради, томирлардаги қон баҳор тошқинлари янглиғ гупуриб кетарди. Энг дикқатга сазовор томони, “Баҳор”нинг рақсларига “таржимон” керак эмас, гўзал рақкосаларнинг гўзал рақслари, уларнинг нозик хатти-ҳаракатлари,

имо-ишоралари орқали ҳар қандай ҳалқ, ҳар қандай миллат юрагига йўл топа оларди.

Юракларни ларзага соглан “Баҳор вальси”, “Тановор”, “Гулзуз”, “Занг”, “Катта ўйин”, “Дилдор”, “Наманганнинг олмаси”, “Лазги”, “Андижон полкаси”, “Пиёла”, “Пилла” сингари жозибали рақслар ёдингиздами? Улар нафақат ўзбек томошабинларини, балки Ҳиндистон ва Марокаш, Сингапур ва Малайзия, Покистон ва Венгрия, Афғонистон, Тунис ва Жазоир сингари хорижий мамлакатларнинг томошабинларини ҳам бежиз мафтун этмаган.

Яна бир дикқатга сазовор томони, бу афсонавий жамоа фақат миллий рақслар саҳналаштириш билан чекланиб қолмасдан, қозок, қирғиз, тожик, рус, украин, молдаван, турк, озарбайжон, ҳинд, араб, япон, куба ҳалқларининг рақсларини ҳам саҳналаштириб ўз репертуарига киритганди.

Бу муваффақиятларнинг асоси эса албатта ансамблнинг асосчиси ва раҳбари Мукаррамахоним Турғунбоева номи билан боғлик эди.

Бу санъаткор номини саҳнасиз, хусусан, театр санъатисиз тасаввур қилиш қийин. У бир вақтлар, ижодининг илк палласида “Гулсара” мусиқали драмаси учун рақслар саҳналаштирган бўлса, кейинчалик “Шоҳида” балетида бош ролни ўзи ижро этди. “Гуландом” спектаклида Гуландом, “Лайли ва Мажнун”да Лайли, “Оқбилак”да Оқбилак, “Боғчасарой фонтани”да Зарема сингари образлар яратди ва театр актрисаси сифатида ҳам шуҳрат козонди.

Мукаррамахоним ана шундай афсонавий санъаткор эди. Унинг ижоди муносиб баҳоланди. Қатор-қатор унвонлару давлат мукофотлари билан тақдирланди. Энг асосийси, у, унинг номи, унинг санъати ҳалқ қалбига муҳрланди. У охироқибат ўзбек рақс санъатининг тақрорланмас саҳифаларидан бири бўлиб қолди.

Бу саҳифа эса ғурур билан МУКАРРАМА ТУРҒУНБОЕВА деб номланади.

